

ОКУУ КӨНДҮМДӨРҮ ТҮШҮНҮГҮ ЖАНА АДАБИЙ ОКУУ БОЮНЧА СТАНДАРТ

1. СТАНДАРТТЫ ИШТЕП ЧЫГУУНУН ЧЕНЕМДИК НЕГИЗИ

Адабий окуу предметинин стандарты – башталгыч класстардагы адабий окуунун мазмундук багыттарын, билим берүү минимумун, окуучуларды даярдоо сапатына коюлуучу базалык талаптарды жана окуу жүктөмүн аныктоочу ченемдер менен эрежелердин жыйындысы. Бул стандарт Кыргыз Республикасынын «Билим берүү жөнүндөгү мыйзамынын» (Бишкек, 2003-ж.) негизинде иштелип чыкты.

2. СТАНДАРТТЫН КОЛДОНУЛУУ ТАРМАКТАРЫ ЖАНА НЕГИЗГИ ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

2.1. Стандарттын жоболору:

- Кыргыз Республикасындагы башталгыч билим берүү мекемелеринде (тибине, формасына жана менчигинин түрүнө карабастан);
- башталгыч жана кесиптик орто билим берүү мекемелеринде башталгыч билим берүү адистиктерин даярдоодо;
- жогорку окуу жайларынын педагогикалык башталгыч билим берүү адистиктерин даярдоодо колдонулат.

2.2. Стандарт башталгыч мектепте окуу программаларын, окуу китептерин, окуу-усулдук материалдарды иштеп чыгууда жетекчиликке алынат.

2.3. Башталгыч класстардагы окуучулардын окуу көндүмдөрү негизинен адабий окуу предметинде калыптанганына карабастан, ал башталгыч мектептеги бардык окуу предметтерин окуп үйрөнүүдө башкы курал болот, алардын негизинде башка окуу предметтер өздөштүрүлөт жана окуу көндүмдөрү бардык окуу предметтерин окуп үйрөнүүдө активдүү колдонулат. Ошондуктан ал Окуу көндүмдөрү түшүнүгү жана адабий окуу боюнча стандарт деп аталды.

2.4. Бул стандарттан адабий окуу жана сабат ачуу боюнча, ошондой эле айрым бир окуу көндүмдөрүнө тиешеси бар грамматикалык материалдар орун алды. Окуу көндүмдөрүн калыптандыруу сабат ачуу материалдарына негизделет жана андан ары Адабий окууда улантылат.

3. ЖАЛПЫ ЖОБОЛОР

3.1. АДАБИЙ ОКУУ ПРЕДМЕТИНИН НЕГИЗГИ МАКСАТЫ ЖАНА МИЛДЕТТЕРИ

Адабий окуу предметинин негизги максаты – кенже мектеп окуучусунун окурмандык компетенттүүлүгүн калыптандыруу болуп саналат. Окурмандык

компетенттүүлүк материалды туура, так, көркөм окуй алууну, окуганын жана укканын түшүнүп, ал материалдарды турмушунда колдоно билүү аркылуу кеп ишмердигин, карым-катыш кылуу мүмкүнчүлүгүн өстүрүүнү, сабаттуу окурман катары тексттерди, чыгармаларды окууга туруктуу кызыгуусун арттырууну, чыгармага карата баалуулук негизде өз пикирин айтуу жөндөмүн билдирет.

Адабий окуу предметинин милдеттери:

1. Базалык окуу көндүмү катары окуучулардын текстти так, туура, тиешелүү ылдамдыкта, түшүнүп окуусу, андагы жаңы сөздөрдү, маалыматтарды, түшүнүктөрдү өздөштүрүүсү;
2. Ар кандай текст менен иштөөнү камсыз кылуучу кеп ишмердигинин түрлөрүнө (угуу, айтуу, окуу жана жазуу) окуучулардын ээ болуусу жана алардын чыгармачылык дараметин арттыруу;
3. Окуучулардын көркөм жана башка адабияттарды окууга болгон кызыгуусун арттыруу жана окуган чыгармасына карата пикирин, баасын билдирүү менен баалуулук мамилелерин калыптандыруу.

3.2. АДАБИЙ ОКУУ ПРЕДМЕТИНИН БАЗАЛЫК МАЗМУНУ

Адабий окуу предметинин базалык мазмуну балдардын курактык өзгөчөлүктөрүнө туура келген таанып билүүчүлүк жана көркөм тексттерден туруп, төмөнкүдөй тематикадагы материалдарга негизделет жана ал мезгил талабын, андагы шартты, окуу көндүмдөрүн калыптандыруудагы жетишкендиктерди эске алуу менен, улам өркүндөтүлүп, жакшыртылып турат:

- ✓ Китеп – билим булагы;
- ✓ Менин жан досторум;
- ✓ Менин жан дүйнөм;
- ✓ Алтын балалык;
- ✓ Туулган жердин топурагы алтын;
- ✓ Жыл мезгилдери;
- ✓ Апалардын майрамы;
- ✓ Нооруз – жаңынын башталышы;
- ✓ Жеңиш күнү;
- ✓ Бабалардан калган сөз (элдик оозеки чыгармачылык);
- ✓ Элибиздин улуу инсандары;
- ✓ Ата Журтубузду, тилибиз менен дилибиздин байлыгын коргойлу;
- ✓ Эр эмгегин жер жебейт;
- ✓ Тилим – менин жан дүйнөм;

- ✓ Менин чыгармам;
- ✓ Сөз үйрөнүп алалы;
- ✓ Ойлонолу, табалы;
- ✓ Өткөн турмуш элеси;
- ✓ Күлкү – ден соолуктун мүлкү;
- ✓ Кыргыз акын-жазуучуларынын балдар чыгармалары;
- ✓ Дүйнө элдеринин балдар чыгармалары ж,б.

4. АДАБИЙ ОКУУ ПРЕДМЕТИ БОЮНЧА ОКУУ ЖҮКТӨМҮ

Адабий окуу предмети боюнча окуу жүктөмүнүн көлөмү:

1-класс – жалпы эне тил окуу предметине 6 саат, анын ичинде окууга 1-жарым жылдыкта 10 мүнөт, 2-жарым жылдыктан тартып 20 мүнөт бөлүнөт;

2-класс – жумасына 4 саат (анын ичинде Адабий окууга 3 саат, класстан тышкаркы окууга 1 саат), жыл бою 136 саат;

3-класс – жумасына 4 саат (анын ичинде Адабий окууга 3 саат, класстан тышкаркы окууга 1 саат), жыл бою 136 саат;

4-класс – жумасына 4 саат (анын ичинде Адабий окууга 3 саат, класстан тышкаркы окууга 1 саат), жыл бою 136 саат.

Адабий окуу предмети боюнча окуучулардын даярдык деңгээлдерин текшерүү үчүн дүйнөлүк тажрыйбага негизделген атайын материалдар иштелип чыгууда жана аларды колдонуу менен окуучулардын адабий окуу боюнча билим жетишкендиктери системалуу түрдө текшерилип турмакчы.

5. ОКУУЧУЛАРДЫН ДАЯРДЫК ДЕҢГЭЭЛИНЕ ЖАНА КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮКТӨРҮНӨ КОЮЛУУЧУ МИНИМАЛДЫК ТАЛАПТАРДЫН ТҮЗҮМҮ

Стандарттагы окуучулардын даярдык деңгээлине жана компетенттүүлүктөрүнө коюлуучу минималдык талаптардын түзүмү дүйнөлүк тажрыйбада кеңири колдонулуп келген беш бөлүмдүн бешинчисине “адабий аспекти” кошумча киргизүү жана дагы бир бөлүмдү (“Угуп түшүнүү жана жазуу”) кошуу менен төмөнкүдөй алты бөлүмдөн турат:

1. Тыбыштык (фонематикалык) кабыл алуу
2. Окуй алуу (декодирование)
3. Сөз байлыгы
4. Окуу ылдамдыгы
5. Аң сезимдүү окуу жана адабий аспект

6. Угуп түшүнүү жана жазуу

Буга чейинки көпчүлүк усулдук адабияттарда окуучулардын окуу көндүмдөрүн калыптандыруу үчүн кеп ишмердиги төмөнкүдөй төрт бөлүктө каралып келген:

1. Угуу
2. Окуу
3. Айтуу
4. Жазуу

Аталган кеп ишмердигинин төрт түрү бул стандарттын түзүмүндө эске алынып, алар стандарттагы алты бөлүмгө толугу менен сиңирилди.

Стандарттагы окуучулардын даярдык деңгээлине жана компетенттүүлүктөрүнө коюлуучу минималдык талаптардын алты бөлүмү тууралуу кыскача түшүнүк.

1. Тыбыштык (фонематикалык) кабыл алуу бөлүмү окуучулардын тилдеги тыбыштарды, алардын өзгөчөлүктөрүн, алфавиттеги тамгаларды билүүсүн жана тыбыштар менен тамгаларды өз ара байланыштыра алуусун, тыбыштарды туура айтуусун, тамгалардын баш, кичинекей түрлөрүн билүүсүн жана бирөөнүн айтуусу менен аларды жаза алуусун өзүнө камтыйт. Бул бөлүмдө тыбыштарды туура угуу жана айтуу ишмердиги аткарылат.
2. Окуй алуу (декодирование) баланын тамгаларды таанып, аларды кошуп туура окуй алуусун (маанисин түшүнбөшү да мүмкүн) билдирет да, мында окуу ишмердигинин бир бөлүгү ишке ашат.
3. Сөз байлыгы бөлүмү окуучулардын окуган сөздөрүнүн маанисин түшүнүп, жаңы сөздөрдү өздөштүрүү менен, аларды өз кебинде колдоно алуусун өзүнө камтыйт. Аны үчүн окуучулар сөздөрдү окуу, угуу, жазуу жана айтуу ишмердиктерин аткарышат.
4. Окуу ылдамдыгы окуучулардын сөздөрдү тиешелүү ылдамдыкта, так, туура жана тиешелүү кыраатты (интонацияны) сактоо менен окуй алуусун билдирет. Анткени өтө эле жай же туура эмес окуган баланын окуганын түшүнүүсү, тексттин эмне тууралуу экендигин аңдап билүүсү ар дайым кыйынчылыкты жаратат. Мында окуу ишмердиги аткарылат.
5. Аң сезимдүү окуу жана адабий аспект бөлүмү баланын текстти аң сезимдүү түрдө көркөм окуп, окуганын түшүнгөнүн көрсөтүүсүн жана текстти талдоо, ошондой эле ыр, аңгеме, жомок, тамсил, макал, табышмак сыяктуу адабий окуу предметиндеги тексттердин жанрдык өзгөчөлүктөрүн өзүнө камтыйт. Бул бөлүм эл аралык тажрыйбада “Аң сезимдүү окуу” деп гана аталат. Биз бул стандартты иштеп чыгууда окуу көндүмдөрү менен гана чектелбестен, жалпы адабий окуу предметин камтууну максат кылгандыктан, бул бөлүмгө “адабий аспект” деген түшүнүктү кошууга туура келди. Бул бөлүмдө окуу, айтуу ишмердиктери жүзөгө ашат.

6. Угуп түшүнүү жана жазуу. Дүйнөлүк тажрыйбада негизинен беш бөлүм колдонулса, бул бөлүм ал түзүмгө кошумча киргизилди. Мында баланын сөздү, сүйлөмдү, текстти туура угуп, аны түшүнө алуусу жана жазуу ишмердиктери тууралуу сөз болот. Бул бөлүмдө угуу, айтуу жана жазуу ишмердиктери аткарылат.

Эскертүү: Стандарттагы окуучулардын даярдык деңгээлине жана компетенттүүлүктөрүнө коюлуучу минималдык талаптардын алты бөлүмү өз ара тыгыз байланышта болуп, бири-бирин толуктап турат.

Эмне үчүн окуучулардын даярдык деңгээлине жана компетенттүүлүктөрүнө коюлуучу минималдык талаптардын ушундай түзүмү кабыл алынды?

Биринчиден, бүгүнкү күндө окуу боюнча окуучулардын даярдык деңгээлине жана компетенттүүлүктөрүнө коюлуучу минималдык талаптар үчүн ушундай түзүм дүйнөлүк тажрыйбада кеңири колдонулууда.

Экинчиден, мында баланын тыбышты угуп, айтып, анын тамгасын таанып, жаза алуусунан баштап, улам жаңы сөздөрдү өздөштүрүп, сөздөрдү, сүйлөмдөрдү, текстти тиешелүү тездикте аң сезимдүү түрдө окуй алуусун, аларды угуп кабыл алып, жаза алуусун, баланын окуганын түшүнүп, өздөштүргөн материалдарын турмушунда колдоно билүүсүн, баланын китеп окууга болгон кызыгуусун калыптандырууну өзүнө камтыйт жана бул иш-аракеттер баладагы окуу көндүмдөрүнүн калыптануусунун табигый процессине жакын, окшош болуп саналат.

**6. АДАБИЙ ОКУУ ПРЕДМЕТИ БОЮНЧА ОКУУЧУЛАРДЫН ДАЯРДЫК ДЕҢГЭЭЛИНЕ ЖАНА КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮКТӨРҮНӨ
КОЮЛУУЧУ МИНИМАЛДЫК ТАЛАПТАР**

№	Компоненттер	1-класс	2-класс	3-класс	4-класс
1.	Тыбыштык (фонематикалык) кабыл алуу	1. Эне тилдеги үндүү жана үнсүз тыбыштарды айырмалап айтат.			
		2. Сөздөгү кыска жана созулма үндүү тыбыштарды айырмалайт (созулма үндүү эки үндүү тамга менен белгиленерин айтат).	1. Сөздөгү кыска жана созулма үндүү тыбыштарды туура айтат.		
		3. Сөздөгү жумшак жана каткалаң үнсүз тыбыштарды айырмалайт.	2. Сөздөгү жумшак жана каткалаң үнсүз тыбыштарды туура айтат.	1. Жумшак жана каткалаң үнсүз катар келген сөздөрдү (мисалы: сөзсүз, тузсуз, жазса) туура айтат.	
		4. Эне тилдеги бардык тыбыштарды туура айтат.			

	5. Сөздөгү тыбыштардын санын жана иретин айтат.			
	6. Тыбыш менен тамганын айырмасын айтат.			
	7. Тексттеги в, ф, х, ц, щ катышкан сөздөрдү туура айтат.			
	8. Тексттеги тыбышсыз тамгалар (ь, ъ) катышкан сөздөрдү туура айтат.	3. Тексттеги тыбышсыз тамгалар (ь, ъ) катышкан сөздөрдү туура айтат.	2. Тексттеги тыбышсыз тамгалар (ь, ъ) катышкан сөздөрдү туура айтат.	1. Тыбышсыз тамгалар (ь, ъ) менен аяктаган сөздөргө мүчөлөр жалганган сөздөрдү туура айтат.
	9. Тексттеги йоттошкон тамгалар (е, ё, ю, я) катышкан сөздөрдү туура айтат.	4. Тексттеги йоттошкон тамгалар (е, ё, ю, я) катышкан сөздөрдү туура айтат.		
	10. Йоттошкон тамгалардын эки тыбыштан турарын айтат.			
	11. Тамгалардан муундарды, сөздөрдү			

		түзөт.			
		12. Айрым сөздөрдү (мисалы: мен-сен, шар-бар, кол-сол, тарак-барак ж.б.) рифмалай (уйкаштыра) алат.	5. Тексттен рифма түзгөн уйкаш сөздөрдү таба алат.	3. Тексттен рифма түзгөн уйкаш сөздөрдү таба алат.	2. Рифма түзгөн уйкаш сөздөргө өз алдынча мисалдарды келтире алат.
		13. Түгөйлүү үнсүз тыбыштарды айта алат.	6. Түгөйлүү жана түгөйсүз үнсүз тыбыштарды айта алат.		
		14. Үнсүздөр катар келген сөздөрдү (мисалы: балдар, китептер, бакта ж.б.) туура айтат.	7. Аягы б, в, г, д менен бүткөн сөздөрдү кебинде туура пайдалана алат.	4. Бир үнсүз катар келген (мисалы: бакка, отто, жаппа ж.б.) сөздөрдү туура айтат.	3. Башка тилден кирген жумшак үнсүз менен аяктаган сөздөргө жумшак үнсүз менен башталган мүчөлөр уланган сөздөрдү (мисалы: клуббу, клубдар, гербби, гербдер, заводдо, заводго, педагогго ж.б.) туура айтат.
		15. Өтүлгөн материалдагы к (кы, ки), г (гы, ги), ж (ж, дж) тыбыштары катышкан сөздөрдү	8. Өтүлгөн материалдагы к (кы, ки), г (гы, ги), ж (ж, дж) тыбыштары катышкан сөздөрдү		

		туура айтат.	туура айтат.		
2.	Окуй алуу (декодирование)	1. Эне тилдеги бардык тамгаларды туура окуйт.			
		2. Алгач муундап, акырындык менен сөздөп окуйт.	1. Татаал сөздөрдү туура окуй алат.		
		3. Сүйлөмдөрдү туура окуйт.	2. Татаал сүйлөмдөрдү туура окуйт.		
		4. Йоттошкон тамгалар катышкан сөздөрдү туура окуйт.			
		5. В, ф, х, ц, щ катышкан сөздөрдү туура окуйт.			
		6. Тыбышсыз тамгалар (ь, ъ) катышкан сөздөрдү туура окуйт.			
		7. Кыска жана созулма үндүү тыбыштар катышкан сөздөрдү туура окуйт.			

		8. Өтүлгөн материалдагы к (кы, ки), г (гы, ги), ж (ж, дж) тыбыштары катышкан сөздөрдү туура окуйт.	3. Өтүлгөн материалдагы к (кы, ки), г (гы, ги), ж (ж, дж) тыбыштары катышкан сөздөрдү туура окуйт.		
			4. Окуп жаткан сөздөрдөгү кетирилген жөнөкөй каталарды табат.	1. Окуп жаткан сөздөрдөгү кетирилген каталарды табат.	1. Окуп жаткан сөздөрдөгү кетирилген каталардын тобун табат.
3.	Сөз байлыгы	1. Жашоо-турмушу (үй-бүлөсү, достору, оюнчуктар жаныбарлар, мектеп) менен байланышкан материалдардагы сөздөрдүн маанисин айта алат.	1. Өтүлгөн материалдардагы сөздөрдүн маанисин түшүндүрө алат.	1. Өтүлгөн материалдардагы сөздөрдүн маанисин түшүндүрө алат.	1. Өтүлгөн материалдардагы сөздөрдүн маанисин түшүндүрө алат.
		2. Мааниси карама-каршы болгон айрым сөздөрдү билет (мисалы: чоң-кичине, ачуу-таттуу ж.б.).	2. Тексттен айрым сөздөрдүн карама-каршы маанилерин таба алат.	2. Тексттен сөздөрдүн карама-каршы маанилерин таба алат.	2. Мааниси карама-каршы болгон сөздөрдү кебинде пайдалана алат.
		3. Маанилери окшош айрым сөздөрдү айта алат (мисалы: бөрү-карышкыр, эне-апа	3. Айрым сөздөрдүн окшош маанилерин таба алат.	3. Айрым сөздөрдүн окшош маанилерин кебинде колдоно алат.	3. Айрым сөздөрдү ылайыгына жараша окшош маанилүү сөздөр менен алмаштыра алат.

		ж.б.).			
			4. Айтылышы жана жазылышы бирдей, бирок мааниси ар башка болгон сөздөрдү айта алат (мисалы: ат. 1. ат – адамдын ысымы, 2. ат – жылкы, 3. ат – мээлеп атуу ж.б.).	4. Айтылышы жана жазылышы бирдей, бирок мааниси ар башка болгон сөздөрдүн маанилерин контекстке жараша түшүндүрө алат.	4. Айтылышы жана жазылышы бирдей, бирок мааниси ар башка болгон сөздөрдү маанисине ылайык кебинде колдоно алат.
		4. Өзүнүн жашоо-турмушу менен байланышкан сөздөрдү кебинде туура колдонот.	5. Өтүлгөн материалдардагы жаңы сөздөрдү кебинде колдонот.	5. Өтүлгөн материалдардагы жаңы сөздөрдү кебинде колдонот.	5. Өтүлгөн материалдардагы жаңы сөздөрдү кебинде колдонот.
		5. Жекелик жана көптүк түрдөгү айрым сөздөрдү кебинде туура айта алат.	6. Жекелик жана көптүк түрдөгү сөздөрдү катыштырып, туура сүйлөй алат.	6. Текст жаратууда жекелик жана көптүк түрдөгү сөздөрдү туура колдоно алат.	
			7. Айрым образдуу сөздөрдүн маанисин түшүнөт.	7. Тексттеги айрым образдуу сөздөрдү кебинде колдоно алат.	6. Тексттеги образдуу сөздөрдү кебинде колдоно алат.
		6. Айрым макалдардын маанисин текстке жараша түшүндүрүп	8. Айрым макалдардын маанисин чечмелеп, түшүндүрө алат.	8. Айрым макалдардын маанисин талдай алат.	7. Айрым макалдарды маанилерине ылайык кебинде колдоно алат.

		бере алат.			
		7. Сүрөттөн көргөн нерселерин атай алат.	9. Сүрөт эмне тууралуу экендигин айта алат.	9. Сүрөттөн көргөн нерселерин баяндап айта алат.	8. Сүрөттөн көргөндөрүн баяндап текст түзө алат.
		8. Зат, буюм, нерселерди аталыштарына, өңү-түсүнө ж.б. жараша сүрөттөн таап көрсөтө алат.	10. Сүрөткө карата берилген суроолорго жооп бере алат.	10. Сүрөткө карата берилген суроолорго жооп бере алат.	9. Сүрөткө карата берилген суроолорго жооп бере алат.
			11. Тааныш эмес сөздүн маанисин башка булактардан издейт (окуу китебиндеги сөздүктү колдонот, мугалимден сурайт).	11. Тааныш эмес сөздүн маанисин башка булактардан издейт (мугалимден сурайт, окуу китебиндеги сөздүктү колдонот, башка балдардан сурайт).	10. Тааныш эмес сөздүн маанисин башка булактардан издейт (мугалимден сурайт, окуу китебиндеги сөздүктү колдонот, кошумча сөздүктөрдөн карайт).
4.	Окуу ылдамдыгы	1. Тааныш эмес тексттен 25 сөздү үн чыгарып 1 мүнөттө окуйт.	1. Тааныш эмес тексттен 40 сөздү үн чыгарып 1 мүнөттө окуйт.	1. Тааныш эмес тексттен 60 сөздү үн чыгарып 1 мүнөттө окуйт.	1. Тааныш эмес тексттен 80 сөздү үн чыгарып 1 мүнөттө окуйт.
		2. Сөздөрдү туура (айрым сөздөрдү муундап) окуйт.	2. Текстти туура, так, тиешелүү ылдамдыкта окуйт.	2. Текстти туура, так, тиешелүү ылдамдыкта, кыраатты сактоо менен окуйт.	2. Текстти туура, так, тиешелүү ылдамдыкта, кыраатты сактоо менен окуйт.

					окуйт.
5.	Аң сезимдүү окуу жана адабий аспект	1. Тексттеги сүйлөмдүн аягына, ортосуна коюлган тыныш белгилерине ылайык тыным жасап, кыраатты (интонация) менен окуйт.	1. Өтүлгөн материалдарды окууда кыраатты сактайт.	1. Өтүлгөн материалдарды окууда кыраатты сактап, көрктүү окуйт.	1. Окуп жаткан материалынын маанисин түшүнүп, көрктүү окуйт.
		2. Окуган чыгарманын мазмунун өз сөзү менен айтып бере алат.	2. Окуган чыгарманын мазмунун өз сөзү менен айтып бере алат.	2. Окуган чыгарманын мазмунун өз сөзү менен ырааттуу айтып бере алат.	2. Окуган чыгарманын мазмунун толук түрдө ырааттуу айтып бере алат.
		3. Өтүлгөн тексттин мазмунуна байланыштуу суроолорго жооп берет.	3. Өтүлгөн тексттин мазмунуна байланыштуу суроолорго жооп берет.	3. Өтүлгөн тексттин мазмунуна байланыштуу суроолорго жооп берет.	3. Өтүлгөн тексттин мазмунуна байланыштуу суроолорго жооп берет.
		4. Жаттаган ырларын кайра айтып берет.	4. Жаттаган ырларынын маанисин түшүнүү менен кайра айтып берет.	4. Жаттаган ырларынын маанисин түшүнүп, көрктүү айтып берет.	4. Жаттаган ырларынын маанисин түшүнүп, көрктүү айтып берет.
		5. Өтүлгөн материалдардагы айрым жөнөкөй	5. Өтүлгөн материалдардагы макалдарды кайра	5. Өтүлгөн материалдардагы макалдардын маанисин	5. Өтүлгөн материалдардагы макалдардын маанисине байланыштуу мисалдарды

		макалдарды айта алат.	айтып берет.	чечмелейт.	келтирет.
		6. Айрым табышмактарды айта алат.	6. Өтүлгөн табышмактарды колдоно алат.	6. Өтүлгөн табышмактарды колдоно алат.	6. Өтүлгөн табышмактарды колдоно алат.
		7. Сүрөт эмне тууралуу экендигин айтат.	7. Предметтик сүрөт боюнча сүйлөп бере алат.	7. Сюжеттик сүрөттөрдү текст түрүндө баяндап берет.	7. Сүрөткө карата өз оюн билдирет.
				8. Өтүлгөн текст боюнча суроолорду түзөт.	8. Өтүлгөн текст боюнча суроолордун топтомун түзөт.
		8. Каармандардын кылык-жоруктары, мүнөзү, иш-аракети тууралуу суроолорго жооп берет.	8. Каармандардын кылык-жоруктарын, мүнөзүн, иш-аракетин салыштырат.	9. Каармандардын кылык-жоруктарын, мүнөзүн, иш-аракетин талдайт.	9. Каармандардын кылык-жоруктарына, мүнөзүнө, иш-аракетине карата өзүнүн пикирин аргументтер менен билдирет.
		9. Текст эмне тууралуу экендигин айтат.	9. Тексттеги окуяны талдайт.	10. Тексттеги окуяны башка окуялар менен салыштырат.	10. Тексттеги окуяга баа берүү менен пикирин билдирет.
				11. Тексттин аталышын чечмелей алат.	11. Тексттин аталышына карата өз пикирин билдирет.

				12. Өтүлгөн тексттеги негизги ойду аныктайт.	12. Өтүлгөн тексттеги негизги ойду аныктайт.
					13. Каармандын эмоционалдык абалын аныктайт.
				13. Өтүлгөн тексттен каармандарды, жаратылышты сыпаттаган жерлерди таба алат.	14. Өтүлгөн тексттен каармандарды, жаратылышты сыпаттаган жерлерди таба алат.
				14. Тексттин өзгөчөлүктөрүн (жомок, ыр, аңгеме) айырмалайт.	15. Тексттин жанрдык өзгөчөлүктөрүн (ыр, аңгеме, драмалык чыгарма, тамсил) айырмалайт.
			10. Текстти окугандан кийин ага жаңы ат коюу боюнча өзүнүн вариантын айтат.	15. Тексттин аталышына карап, анын эмне тууралуу болорун болжолдойт.	16. Тексттин аталышына карап, анын эмне тууралуу болорун болжолдоп айтып берет.
		10. Манас кыргыз элинин баатыры экенин айтат.	11. «Манас» эпосундагы айрым каармандарды атай алат.	16. Манас баатыр тууралуу кыскача айтып бере алат.	17. Негизги элдик эпостордогу («Манас», «Семетей», «Сейтек», «Эр Табылды», «Кожожаш») баатырлар тууралуу айтып бере алат.

		11. Улуттук баалуулуктар (Нооруз, калпак) тууралуу айтат.	12. Улуттук баалуулуктар (Нооруз, калпак, комуз) тууралуу айтат.	17. Улуттук баалуулуктар (Нооруз, калпак, комуз, боз үй) тууралуу айтат.	18. Улуттук баалуулуктар (Нооруз, боз үй, комуз, улуттук тамак-аштар, улуттук кийимдер, улуттук оюндар) тууралуу айтат.
6.	Угуп түшүнүү жана жазуу	1. Сөздөрдү туура угуп, кайталап айтат.	1. Тексттеги жаңы сөздөрдү туура угуп, кайталап айтат.	1. Уккан тексттеги жаңы сөздөрдүн маанисин контекстке жараша түшүндүрө алат.	1. Уккан тексттеги жаңы сөздөрдү кебинде колдонот.
		2. Уккан тексттин мазмунун айтып бере алат.	2. Уккан тексттин мазмунун айтып бере алат.	2. Уккан тексттин мазмунун айтып бере алат.	2. Уккан тексттин мазмунун айтып бере алат.
		3. Уккан тексттин мазмуну боюнча суроолорго жооп берет.	3. Уккан тексттин мазмуну боюнча суроолорго жооп берет.	3. Уккан тексттин мазмуну боюнча суроолорго жооп берет.	3. Уккан тексттин мазмуну боюнча суроолорго жооп берет.
		4. Берилген суроолорду туура угуп, жооп берет.	4. Берилген суроолорду туура угуп, жооп берет.	4. Берилген суроолорду туура угуп, жооп берет.	4. Берилген суроолорду туура угуп, жооп берет.
			5. Башкалардын пикирин угуп, өзүнүн да пикирин билдирет.	5. Башкалардын пикирин угуп, ага карата өзүнүн пикирин билдирет.	5. Башкалардын пикирин угуп, ага карата өзүнүн пикирин аргументтер менен билдирет.
		5. Уккан тексттинен	6. Уккан тексттин	6. Уккан тексттин	6. Уккан тексттин мазмунун

		айрым сөздөрдү, сүйлөмдөрдү кайра жаза алат.	мазмунун өз сөзү менен кыскача жаза алат.	мазмунун өз сөзү менен жаза алат.	кайра жаза алат.
		6. Сүрөткө байланыштуу жөнөкөй сөздөрдү жаза алат.	7. Сүрөткө карата берилген суроолорго жоопторун жаза алат.	7. Сүрөткө карата берилген суроолорго жоопторун жаза алат.	7. Сүрөткө карата берилген суроолордун негизинде жоопторун текст түрүндө жаза алат.
			8. Берилген пландын негизинде чакан дил баян жаза алат.	8. Берилген пландын негизинде чакан дил баян жаза алат.	8. Өз алдынча дил баян жаза алат.
		7. Созулма үндүүлөр катышкан айрым сөздөрдү туура жаза алат/	9. Баяндама, дил баян жазууда созулма үндүүлөр катышкан сөздөрдү туура жаза алат/	9. Баяндама, дил баян жазууда созулма үндүүлөр катышкан сөздөрдү туура жаза алат/	9. Баяндама, дил баян жазууда созулма үндүүлөр катышкан сөздөрдү туура жаза алат/

7. ГЛОССАРИЙ

Адабий окуу предметинин стандарты – башталгыч класстардагы адабий окуунун мазмундук багыттарын, билим берүү минимумун, окуучуларды даярдоо сапатына коюлуучу базалык талаптарды жана окуу жүктөмүн аныктоочу ченемдер менен эрежелердин жыйындысынан турган мамлекеттик документ.

Аң сезимдүү окуу – окуганын, автордун оюн түшүнүү, ал ойду берип турган көркөм сөз каражаттарын жана окулганга карата өз мамилесин аңдап түшүнүү.

Баа коюу – (1) баалоо процессинин натыйжасы, баанын сандык туюнтулушу. (2) баалоо боюнча процесс, иш же иш-аракет, кайра байланыштын сапаттуу маалыматы.

Баалоо – (1) окуучулардын окуу жана таанып-билүү ишмердигине байкоо жүргүзүү, ошондой эле билим берүүнүн сапатын жакшыртуу максатында окуучу жөнүндө маалыматтарды баяндоо, жыйноо, каттоо жана чечмелөө процесси; (2) окуучулардын окуу жана таанып-билүү ишмердигин байкоо, ошондой эле билим сапатын жакшыртуу максатында окуучу жөнүндөгү маалыматтарды сыпаттоо, чогултуу, каттоо жана чечмелөө процесси; (3) окуучулардын окуу жана таанып-билүү иштерине байкоо жүргүзүү процесси, ошондой эле билим берүүнүн сапатын жакшыртуу максатында окуучу жөнүндө маалыматтарды баяндоо, жыйноо, каттоо жана түшүндүрүү.

Диагноздоочу баалоо – бул окуучунун билимдерин, билгичтиктерин, көндүмдөрүн жана иш билгилегинин (компетенттүүлүгүн) алгачкы калыптануу деңгээлин аныктоо.

Диалог – (грек. dialogos) эки же андан ашуун адамдын ортосундагы сүйлөшүү.

Жыйынтыктоочу (суммативдик) баалоо – (1) белгилүү убакыт аралыгында окуучулардын билимдерди өздөштүрүү, билгичтиктеринин жана көндүмдөрүнүн калыптануу деңгээлин белгилөө жана алынган натыйжалардын стандарт талаптарына шайкештигин аныктоо; (2) теманы, бөлүмдү окуп-үйрөнүүнүн соңунда же убакыттын так аныкталган мезгилинде (чейрек, жыл аягында) билимдердин, билгичтиктердин жана окуу көндүмдөрүнүн калыптаныш деңгээлин аныктай турган баалоо; (3) бул окуу процессинин бул же тигил этабында пайдаланылуучу бааларды жалпылоо (жыйынтыктоо).

Индикатор/көрсөткүч – (1) бул бир нерсенин абалын чагылдыруучу же көрсөтүүчү чен, «өлчөгүч прибор». Окуп үйрөнүүнүн натыйжаларынын көрсөткүчү (индикатору) – окуучунун жүрүм-турумунан байкалуучу, болжолдонгон натыйжага жетишилгендигин далилдөөчү конкреттүү белгилер; (2) баалануучу кубулуштун абалын билүү үчүн көмөк көрсөтүүчү конкреттүү мүнөздөмөлөр, сандык маалыматтар, көрсөткүчтөр, өлчөгүчтөр («Кантип, эмненин жардамы менен өлчөөлөрдү жүргүзүүгө болот?» деген суроого жооп берет).

Инсан – адамдын социалдык табиятын чагылдыруу, аны социомаданий турмуштун субъекти катары кароо үчүн иштелип чыккан түшүнүк.

Инсанга багытталган окутуу – борборунда баланын инсаны турган окутуу.

Интерактив – (анг. inter - өз ара, act - иш-аракет) кимдир бирөө менен иштешүү, аңгемелешүү, диалог жүргүзүү кырдаалы. Интерактивдүү усулдар окуучулардын мугалим менен эле эмес, өз ара да кыйла кеңири иштешүүсүнө, окуу процессинде окуучулардын демилгелүү болушуна ылайыкталат. Интерактивдүү сабактарда мугалим окуу максатына жетүү үчүн окуучулардын ишмердигин багыттап гана турат.

Интервью (маек) – оозеки сурамжылоо аркылуу психологиялык маалымат алуу ыкмасы. Анкета толтурганга салыштырмалуу мында суралуучу жоопторун кыйла эркин, толук айта алат.

Кайтарым байланыш – (1) иш–аракеттер, кырдаалдар, талаш маселелер жана максатка эң жакшы жол менен жетишүүгө өбөлгө түзүүчү конкреттүү иш-аракеттер жөнүндө түшүндүрмөлөрдү (сын пикирлерди) кабарлоо жана алуу процесси; (2) окутуу процессинде алынуучу, мугалимге окуучунун жетишүүсүн *формалдуу эмес* баалоо мүмкүндүгүн бере турган маалымат. Кайтарым байланыш окуучунун да билимдеги өз кемчиликтерин көрүшүнө жана аларды четтетилишине өбөлгө түзөт; (3) конкреттүү аракеттер, кырдаалдар, талаш маселелер тууралуу комментарийлерди (пикирлерди) алуу процесси.

Калыптандыруучу (формативдик) баалоо – (1) бул окуучунун окуусуна үзгүлтүксүз, максаттуу багытталган байкоо жүргүзүү процесси; (2) Мугалимге окуучунун жетишүүсүнө *формалдуу эмес* баа берүү мүмкүндүгүн берүүчү, окуу процессинде алынуучу маалымат. Кайтарым байланыш окуучуга өзүнүн билим алуусундагы кемчиликтерин көрүп, оңдоосуна да өбөлгө түзөт; (3) окуучунун окуусуна үзгүлтүксүз, максаттуу багытталган байкоо жүргүзүү процесси. Калыптандыруучу баалоо формалдуу эмес (көп учурда баа коюлбаган) баалоо болуп саналат.

Коммуникация – карым-катыш, баарлашуу, маалымат алмашуу. Мунун төмөнкүдөй компоненттери бар: 1) адресант – коммуникациянын субъекти; 2) адресат – билдирүүнү ала турган адам; 3) билдирүү – берилүүчү маалыматтын мазмуну; 4) код – билдирүүнү берүү каражаты; 5) байланыш каналы; 6) натыйжа – коммуникациянын жыйынтыгында жетишилүүчү максат.

Компетенттүүлүк – адамдын ар түрдүү билимдердин, билгичтиктердин элементтерин жана иш - аракеттин ыкмаларын белгилүү бир кырдаалда (окуу, инсандык, кесиптик) өз алдынча колдонууга болгон интегративдик жөндөмдүүлүгү.

Компетенция – (лат. competentio – жасайм, туура келем) юридикалык жактан аныкталган укуктардын, ыйгарым укуктардын жана милдеттердин жыйындысы.

Критерийлер – бир нерсени баалоого, аныктоого же классификациялоого негиз болуучу белги. Талкуу предметинин так, даана иштелип чыккан мүнөздөмөлөрү.

Куррикулум – коомдун социалдык заказына шайкеш келген окуу процессин уюштурууга багытталган жөнгө салуучу жана багыт берип туруучу документтердин системасы, топтому.

Максат – (1) акыркы, көздөлгөн натыйжа; (2) ишмердүүлүктүн натыйжасын идеалдуу алдын-ала элестетүү. *Окутуунун максаты* – окуучулар когнитивдик (таанып - билүүчүлүк), аффективдик (эмоциялык-баалуулук) жана психомотордук жактан жетишүүчү окутуу- үйрөтүүнүн кезектеги жана акыркы натыйжалары.

Мониторинг – адамдын ишмердүүлүгүнө байкоо жүргүзүү, баа коюу жана божомолдоо.

Мотивация/ички каалоо – (лат. movere – кыймылга келтирүү, түртүү) (1) инсандын аң сезимдүү түшүнгөн, кыймыл-аракеттерди жана жасай турган жумуштарды тандоосуна негиз болгон себеп; (2) талдоонун негизинде тынымсыз жүрүп туруучу тандоо менен чечим кабыл алуу процесси; (3) окууга болгон каалоо, иш-аракетке умтулуу; (4) адамдын жүрүм-турумуна, анын жигердүүлүгүнө таасир этүүчү жагдайлардын, анын муктаждыктарынын, умтулууларынын жыйындысы.

Натыйжалар (билим берүүдөгү) – билим алуучулардын инсандык, жарандык жана кесиптик жактан өзүн өзү аныктоосун ишке ашыруу үчүн зарыл жана жетиштүү болгон жекече компетенттүүлүктөрүнүн топтому.

Окуй алуу (декодирование) – тамгаларды кошуп окуу. Кээде бала ал сөздүн маанисин билбеши да мүмкүн. Бирок ал сөздөгү тамгаларды кошуп окуй алат.

Окуу – (1) жазылган символдорду оозеки (сүйлөшүү) тилге которуу; (2) жазылган текстти окуп түшүнүү жана ой жүгүртүү; (3) окуучунун сүйлөө, айтуу, угуу, жазуу, окуп түшүнүү компетенттүүлүктөрүнө ээ болуусу; (4) сөздүн көркөмдүүлүгүн, образдуулугун түшүнө билүү.

Окурмандык ишмердик – бул баланын көркөм чыгармага кызыгып, аны окуп чыгып, мазмунун түшүнүү, талдап, баа берүү, ой жүгүртүп, элестетип, салыштыра билүү иш-аракеттери болуп саналат. Окуучу өз курагына, кызыгууларына жараша окуу программасына ылайык түзүлгөн окуу китебиндеги, класстан тышкары окуу үчүн хрестоматиядагы, өз алдынча окуу үчүн көркөм адабияттардагы тексттерди аң сезимдүү окуп чыгып, аларды түшүнүп, талдап, баа берип, көркөм сөз каражаттарын түшүнүп, алган билимдерин турмушунда колдоно билүүгө жетишиши зарыл экендиги окурмандык ишмердүүлүктүн башкы талабы болуп саналат.

Өз ара баалоо – окуучулар өздөрүнүн биргелешкен ишмердигин талдап, бирин бири баалашат.

Өзүн өзү баалоо – (1) бул өзүнүн күчтүү жана начар жактары, мүмкүнчүлүктөрү жана кемчиликтери жөнүндө маалымат чогултууга багытталган процесс; (2) инсандын өзүн-өзү баалоосу, өзүнүн мүмкүнчүлүктөрүн, сапаттарын жана адамдардын арасындагы ордун баалоосу.

Өзүн-өзү талдоо (окуучунун) – окуучунун өз ишмердигинин мурдатан аныкталган критерийлерге, ченемдерге, талаптарга шайкештигин аныкташы.

Портфолио – (1) окуучунун бир же бир нече предмет боюнча иштерди аткаруудагы аракетин, өсүшүн, жетишүүсүн чагылдырган, максаттуу түрдө чогултулуучу материалдар топтому. Жетишкендиктер папкасы; (2) окуучунун жетишүүсүн чагылдырган материалдар топтому; (3) окуучунун иш аткаруу учурундагы аракетин, бир же бир нече предмет боюнча өсүшүн, жетишкендиктерин көрсөтүүчү, максаттуу түрдө чогултулган иштери.

Рефлексия – (лат. reflexio – артка кайрылуу) (1) субъектин ички психикалык абалына өзүнүн көңүлүн буруу жана аны түшүнүү процесси. Окуу процессинин негизги максаты ар бир маалыматка карата окуучуда өзүнүн объективдүү мамилесинин жаралуусуна өбөлгө түзүү; (2) окуу процесси жана негизги билимдер менен көндүмдөрдү өзү кандай түшүнөрүн иликтөө боюнча окуучунун ой жүгүртөрүн көрсөткөн далилдер болушу зарыл.

Сөз байлыгы (лексикон) – адам өздөштүргөн сөздөрдүн топтому. Сөз байлыгы эки түргө бөлүнөт: *активдүү жана пассивдүү*. **Активдүү** сөз байлыгына кепте жана жазууда колдонулган сөздөр кирет. **Пассивдүү** сөз байлыгы окууда же укканда кабыл алынган, бирок кебинде жана жазууда колдонбогон сөздөрдү өзүнө камтыйт. Пассивдүү сөз байлыгы активдүү сөз байлыгына караганда бир нече эсе көп болот.

Талдоо (анализ) – (грек. ажыратуу) ой жүзүндө же иш жүзүндө бүтүн нерсени (буюмду, касиетти, процессти, предметтер аралык катышты) курамдык бөлүктөргө ажыратуу, бөлүү иши. Ал адамдын таанып билүүчүлүк же предметтик практикалык ишмердигинин жүрүшүндө аткарылат.

Тез окуу – текстти табигый темпте, мүнөтүнө тиешелүү сандагы сөздөрдү окуу, б.а. курагына жана билим деңгээлине туура келген окуу ылдамдыгы.

Текст – (лат. textus – «ткань, токуу, байланыш, айкалыштыруу») – сөздөрдүн бир бүтүн мааниге ээ болуу менен өз ара тыгыз байланышы жана ырааттуулугу.

Тыбыштык (фонематикалык) кабыл алуу – кептик сигналдарды кайра иштеп чыгуу процесси, ага баштапкы угуп талдоо, акустикалык белгилерди аныктоо, тыбыштарды туура айтуу, текстти тыбыштык жактан талдоо кирет.

Элестетүү – мурдагы кабылдоолордун, билимдердин жана тажрыйбанын негизинде жаңы, мурда көрбөгөн, жолукпаган бир нерсенин үлгүсүн-элесин түзүү, жаңыдан түзүлө турган нерсенин көрсөтмөлүү үлгүсүн жаратуу. Даяр баяндалышына, схемасына жана сүрөтүнө таянбастан эле жаңы үлгүнү түзүү *чыгармачыл элестетүү* деп аталат.

Эссе – (лат. «таразалоо») адабий жанр, анча чоң эмес көлөмдөгү, эркин композициядагы прозалык дил баян. Эссе конкреттүү маселе же предмет боюнча автордун жеке пикирин, ойлорун билдирет. Эссенин тили образдуу, жандуу болот.

8. КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТТАР

1. Абдухамидова Б., Рысбаев С., Ибраимова К., «Адабий окуу», 2-класстар үчүн окуу китеби, -Б., «Принтэкспресс», 2013;
2. Абдухамидова Б., Рысбаев С., Ибраимова К., «Адабий окуу», 2-класстар үчүн окуу китебине карата методикалык колдонмо, -Б., «Полиграфбумресурсы», 2013;
3. Абдухамидова Б., Рысбаев С., Дуулатова Б., «Дилазык», Кыргыз мектептеринин 2- класстары үчүн класстан тышкаркы окуу китептери, -Б., «Азур», 2009;
4. Абдухамидова Б., Рысбаев С., Ибраимова К., «Дилазык», Кыргыз мектептеринин 3- класстары үчүн класстан тышкаркы окуу китептери, -Б., «Азур», 2009;
5. Абдухамидова Б., Рысбаев С., Ибраимова К., «Дилазык», Кыргыз мектептеринин 4- класстары үчүн класстан тышкаркы окуу китептери, -Б., «Азур», 2009;
6. Башталгыч класстардын программалары (Кыргыз тил, адабий окуу жана класстан тышкаркы окуу, математика, Мекен таануу), -Б., «Кыргызстан», 1996, «Педагогика», 2001, 2004, 2013;
7. Башталгыч билим берүүнүн мамлекеттик стандарты. -Б., 1996;
8. Воюшина М.П., Методика обучения литературе в начальной школе. -М., «Академия», 2007;
9. Гриценко З.А., Детская литература. Методика приобщения детей к чтению. -М., «Академия», 2008;
10. Кубаталиева Б. ж.б., Алиппе. Жалпы билим берүүчү мектептин 1-классы үчүн окуу китеби. -Б., 2011.
11. Кыргыз Республикасынын мектептеринде предметтик билим берүүнүн мамлекеттик стандарты. Башталгыч класстар. -Б., 2006;
12. Лайл М. Спенсер, Сайн М. Спенсер, Компетенции на работе. Пер. с англ. -М., НІРРО, 2005;
13. Руководство по повышению грамотности. Подготовка преподавателей. Материалы международного фонда “Спасите детей”, -Б., 2013;
14. Рыжкова Т.В., Теоретические основы и технологии начального литературного образования. -М., «Академия», 2007;
15. Рысбаев С., «Алиппе», окуу-усулдук комплекс, кыргыз мектептеринин 1-класстары үчүн окуу китеби жана дидактикалык каражаттары, -Б., 1998, 1999, 2000, 2001, 2003, 2005;
16. Рысбаев С., Абдухамидова Б., Шакиров Р.Х., Окуп-үйрөнүүдөн күтүлүүчү натыйжалар, ЮСАИД «Сапаттуу билим», -Б., 2012;
17. Токтомаматов А., «Адабий окуу», 2-кл., -Б., «Полиграфбумресурсы». 2011;
18. Токтомаматов А., «Адабий окуу», 3-кл.. -Б., «Полиграфбумресурсы», 2011;
19. Токтомаматов А., «Адабий окуу». 4- кл., -Б.. «Полиграфбумресурсы», 2011;
20. Токтомаматов А., «Кыргыз башталгыч класстары үчүн адабий окуу китептеринин дидактикалык негиздери». Педагогика илимдеринин кандидаты илимий даражасын изденип алуу диссертациясынын авторефераты. -Б., 1995;
21. Федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования. Утв. приказом Министерства образования и науки Российской Федерации от 06.10.2009, №373.